कक्षा १२ लेखाशास्त्र: जर्नल, खाता, परीक्षण तालिका र अन्तिम लेखा

लेखाशास्त्र धेरै ढाँचा भएकाले भारी देखिन्छ, तर तर्क एउटै शृङ्खला हो: प्रत्येक कारोबार टिप्ने, खाताअनुसार छुट्याउने, जोड जाँच्ने, अनि सारांश बनाउने। यो शृङ्खला देखेपछि प्रत्येक अध्याय त्यसको एक कडी हुन्छ।

> ढाँचा, मापदण्ड र अङ्कभार तपाईंको हालको NEB पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकअनुसार हुन्छ। नेपाली व्यवसायले श्रावणदेखि असारसम्मको आर्थिक वर्ष प्रयोग गर्छन्, त्यसैले तपाईंको किताबले मिति र अवधि कसरी लेख्न भन्छ जाँच्नुहोस्।

१. लेखा समीकरण

सम्पत्ति = दायित्व + पुँजी (मालिकको इक्विटी)। प्रत्येक कारोबारले यो समीकरण सन्तुलित राख्छ। व्यवसायले नगदमा फर्निचर किन्यो भने एउटा सम्पत्ति बढ्छ र अर्को घट्छ; उधारो किन्यो भने सम्पत्ति र दायित्व दुवै बढ्छन्।

२. डेबिट र क्रेडिटका सुनौला नियम

खाताको प्रकार	नियम	उदाहरण
व्यक्तिगत	पाउनेलाई डेबिट, दिनेलाई क्रेडिट	रामलाई उधारोमा सामान बिक्री: रामलाई डेबिट
वास्तविक (सम्पत्ति)	भित्र आउनेलाई डेबिट, बाहिर जानेलाई क्रेडिट	नगद प्राप्त: नगदलाई डेबिट
नाममात्र (खर्च र आम्दानी)	सबै खर्च र नोक्सानलाई डेबिट, सबै आम्दानी र नाफालाई क्रेडिट	भाडा भुक्तानी: भाडालाई डेबिट; कमिसन आम्दानी: कमिसनलाई क्रेडिट

३. जर्नल

जर्नल पहिलो प्रविष्टिको किताब हो। प्रत्येक प्रविष्टिमा मिति, डेबिट गरिएको खाता (र रकम), क्रेडिट गरिएको खाता (र रकम), र छोटो विवरण हुन्छ।

उदाहरण: १ कात्तिकमा हरिले रु ५०,००० नगदबाट व्यवसाय सुरु गर्‍यो। जर्नल प्रविष्टि: नगद खाता डेबिट ५०,०००; पुँजी खातालाई ५०,००० (पुँजी लगानी गरेको)।

४. खाता (Ledger)

- जर्नलको प्रत्येक पङ्क्ति आफ्नो खातामा सार्नुहोस्। खाताको डेबिट पक्ष (बायाँ) र क्रेडिट पक्ष (दायाँ) हुन्छ।
- अवधिको अन्त्यमा दुवै पक्ष जोड्नुहोस् र बाँकी (फरक) निकाल्नुहोस्। डेबिट बाँकी सम्पत्ति वा खर्चका रूपमा, क्रेडिट बाँकी दायित्व, आम्दानी वा पुँजीका रूपमा सारिन्छ।

५. परीक्षण तालिका

परीक्षण तालिकाले प्रत्येक खाताको बाँकी डेबिट र क्रेडिट स्तम्भमा सूचीबद्ध गर्छ। कुल डेबिट र कुल क्रेडिट बराबर भए गणित सायद ठीक छ। यसले सबै कुरा प्रमाणित गर्दैन: पूरै छुटेको प्रविष्टि वा सही रकम गलत खातामा सारिएको भए यसमा देखिँदैन।

६. ह्रासकट्टी

- **सरल रेखा विधि:** वार्षिक ह्रास = (लागत - स्क्र्याप मूल्य) / उपयोगी आयु। हरेक वर्ष उही रकम।
- **घट्दो मौज्दात विधि:** घट्दै जाने पुस्तक मूल्यको निश्चित प्रतिशत, त्यसैले रकम वर्षैपिच्छे घट्छ।

उदाहरण: मेसिनको लागत रु १,००,०००, स्क्र्याप मूल्य रु १०,०००, आयु ९ वर्ष। सरल रेखा ह्रास = ९०,००० / ९ = वार्षिक रु १०,०००। २०% घट्दो मौज्दात विधिमा पहिलो वर्ष २०,००० र दोस्रो वर्ष ८०,००० को २०% = १६,०००।

७. अन्तिम लेखा

- **व्यापार खाता:** बिक्रीबाट बेचिएको सामानको लागत घटाउँदा कुल नाफा वा नोक्सान आउँछ।
- **नाफा-नोक्सान खाता:** कुल नाफामा अन्य आम्दानी जोडेर खर्च घटाउँदा खुद नाफा वा नोक्सान आउँछ।
- **वासलात:** एकातिर सम्पत्ति, अर्कोतिर दायित्व र पुँजी, र दुवै पक्ष बराबर हुनुपर्छ।
- समायोजन (बाँकी खर्च, पेश्की खर्च, प्राप्य आम्दानी, ह्रासकट्टी) अन्तिम जोडअघि समावेश गरिन्छ।

८. बैङ्क मिलान, एक पङ्क्तिमा

नगद किताब र बैङ्क विवरण फरक परेमा समयको फरक (जारी भएको तर नकाटिएको चेक, जम्मा भइनसकेको निक्षेप, प्रविष्टि नभएको बैङ्क शुल्क) सूचीबद्ध गरेर समायोजन गर्दै उही बाँकीमा पुग्नुहोस्।

लेखाशास्त्र कसरी पढ्ने

1. हरेक दिन एक पूरा सेट प्रश्न अभ्यास गर्नुहोस्। लेखाशास्त्र पढेर होइन, गरेर सिकिन्छ।
2. प्रत्येक ढाँचा (जर्नल, खाता, परीक्षण तालिका, अन्तिम लेखा) कण्ठ गर्नुहोस् र सफा राख्नुहोस्, किनकि ढाँचाले अङ्क दिन्छ।
3. सधैँ विवरण लेख्नुहोस् र हिसाब देखाउनुहोस्।
4. परीक्षण तालिका नमिले प्रत्येक सारेको प्रविष्टि अन्त्यबाट सुरुसम्म जाँच्नुहोस्।

अभ्यास प्रश्न

1. नगदमा सामान बिक्री गर्दा कुन खातालाई डेबिट गर्ने?
2. व्यवसायको सम्पत्ति रु ८०,००० र दायित्व रु ३०,००० छ। पुँजी कति?
3. वार्षिक सरल रेखा ह्रास निकाल्नुहोस्: लागत रु ६०,०००, स्क्र्याप मूल्य रु ६,०००, आयु ६ वर्ष।

उत्तर: १) नगद खातालाई डेबिट (वास्तविक खाता: भित्र आउने), बिक्री खातालाई क्रेडिट। २) पुँजी = ८०,००० - ३०,००० = रु ५०,०००। ३) (६०,००० - ६,०००) / ६ = वार्षिक रु ९,०००।

यो मेरोसरले आफैँ लेखेको पुनरावलोकन सारांश हो। यो आधिकारिक पाठ्यक्रम होइन र तपाईंको पाठ्यपुस्तक वा शिक्षकको विकल्प पनि होइन। पाठ्यक्रम, अङ्कभार र नियम फेरिन्छन्, त्यसैले हालको संस्करण सधैँ राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड (neb.gov.np) र

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (moecdc.gov.np) बाट जाँच गर्नुहोस्। कुनै गल्ती भेट्नुभयो? सम्पर्क पृष्ठबाट जानकारी दिनुहोस्, हामी सच्याउँछौं।

मेरोसर: निःशुल्क अध्ययन नोट। थप नोट र अभ्यास: merosir.com